

OPERAPLUS.CZ

1. Jiří Nekvasil: Smetanova hudba a jeho operní svět je mi velmi blízký

06.03.2024 operaplus.cz - Zbyněk Brabec

Odkaz na originál

Klíčová slova: Divadlo (11); Moravskoslezské (8); Národní (8); Divadla (3); opera (3); operní (3); Ostravě (3); ostravská (3); ostravské (3); Jiřího (2); Myrona (2); Nejedlého (2); oper (2); opery (2); Ostravy (2); Zdeňka (2); Antonína; Dvořáka; NDM; opeře; opernímu; operou; ostravskému; ostravským; souboru

Stalo se již letitou tradicí, že roky končící čtyřkou jsou v naší zemi označovány za Rok české hudby, protože v těchto letech si připomínáme životní jubilea mnoho našich skladatelů.

V letošním roce 2024 navíc slavíme významné 200. výročí narození zakladatele české národní hudby Bedřicha Smetany (ale připomínáme si i 140 let od jeho úmrtí). Vždy, když slyším hudbu jeho současníků, si uvědomím, že přízvisko "zakladatel české národní hudby" není fráze, ale faktem, oslavujícím skladatelova génia. Jeho poměrně široká tvorba je dodnes živá. Připomeňme jen každoroční zahájení mezinárodního hudebního festivalu Pražské jaro skladatelovou Mou vlastní.

Že se zejména operní tvorba tohoto našeho génia z našich operních scén v posledních letech vytrácí, není Smetanovou vinou, ale velkou chybou operních šéfů a ředitelů divadel, že jeho tvorbu ignorují. Vždycky jsem byl proti tomu, aby se některá díla hrála jen proto, že skladatel má jakési jubileum. To dílo musí být samo o sobě životné. A to Smetanovy opery jsou. Navíc u něj najdeme obrovský tvůrčí oblouk, který se klene od jeho prvotiny Braniboři v Čechách po jeho poslední operu Čertova stěna. To, že se Smetana sám až do smrti vyvíjel, můžeme pozorovat např. na harmonii nebo postavení baletu v jeho operách a na mnoha dalších aspektech. Fragment nedokončené opery Viola (podle Shakespearova Večera tříkrálového) ukazuje, že by se Smetana i nadále vyvíjel, kdyby mu smrt nevyrvala pero z ruky. Smetanova operní tvorba by měla být pevnou součástí repertoáru českých operních scén a je jen smutné, že některá divadla hrají Smetanovy opery jen občas (a nejčastěji Prodanou nevěstu) a některá téměř vůbec. To by ostatně bylo na samostatný článek.

Že Smetanovo operní dílo není mrtvé, si velice dobře uvědomuje **ostravská opera**, která jako první u nás ohlásila, že v roce 2024 skladatelova výročí dvakrát (v měsících březnu a květnu 2024) provede kompletní Smetanovu operní tvorbu, což je jistě úkol gigantický, který mimo jiné vyžaduje dlouhodobé plánování a péči o již nastudované tituly, neboť celý cyklus se nevytvoří během jedné sezony a starší inscenace se musí přeobsazovat a doobsazovat a vůbec i jinak se musí dbát na to, aby jejich původní tvar zůstal zachován i po letech. **Ostravská opera** všechna Smetanova **operní** díla nastuduje sama, pouze Libuše bude provedena polokoncertně ve spolupráci s Janáčkovou filharmonií Ostrava a Pražským filharmonickým sborem. Inscenace Prodané nevěsty vznikla v koprodukcii se Slovinským národním divadlem Opery a Baletu v Lublani, kde se hrála od roku 2019 do roku 2023. Inscenace Dalibora vznikla v koprodukcii s plzeňskou **operou**. Ta po **Ostravě** také oznámila uvedení Smetanova cyklu, ovšem některé tituly (celkem 3) budou do Plzně dovezeny na jedno provedení právě z **Ostravy**. Ostatní naše **operní** scény mlčí – nebo maximálně nastudují jednu Smetanovu operu, což je, zejména v případě pražského Národního divadla, více než ostudné.

Za celým **ostravským** cyklem Smetanových **oper** stojí především jeho ředitel Jiří Nekvasil, s nímž jsme se sešli k rozhovoru o Smetanovi, jeho operách, jejich rezonanci s dnešní dobou i o celém ostravském cyklu.

Jiří, pocházíš z divadelní rodiny, tvůj otec byl významným operním režisérem, který právě dlouhá léta působil v Ostravě (1955–1993) a patřil ke generaci, která Smetanu velice ctíla a uváděla. Vyrůstal jsi v ostravském divadle a jistě si vzpomeneš na svá první setkání se Smetanovými operami a asi by bylo i vhodné, abys zavzpomínal na některé otcovy režie těchto děl.

Bedřich Smetana a konkrétně Prodaná nevěsta stála na začátku mé profesionální divadelní dráhy. Bylo to v září roku 1969 (to mi bylo 7) a v **ostravské opeře** se připravovala nová inscenace Prodané nevěsty. Režii byl tentokrát pověřen můj otec. A já jsem v ní byl jedno z venkovských dětí. Navíc jsem já byl pověřen ve třetím dějství důležitým zvoláním: "Spaste duši! Medvěd se utrh'!"

Se začátkem sezóny 1969/1970 začala velká rekonstrukce **Divadla Zdeňka Nejedlého** (od roku 1990 **Divadlo Antonína Dvořáka**) a tak se všechny čtyři soubory musely vejít do **Divadla Jiřího Myrona** a hrálo se také více na zájezdech v kulturních domech okolních měst. Tehdejší **Divadlo Jiřího Myrona** (v podobě zničené požárem v roce 1976) disponovalo menším jevištěm, navíc bez zadního jeviště. Této skutečnosti se musela přizpůsobit, po dva roky trvající rekonstrukce, i podoba operních inscenací. Jako výtvarníci scény a kostýmu oslovil otec paní Věru Fridrichovou. Scénické řešení bylo v té době velmi novátorské, na jevišti nestála žádná venkovská návěs (jako v inscenacích předcházejících a okolních) a jevištní prostor představoval pohled do velké pouťové boudy. Pouze na zadním prospektu byl namalován naivně ve stylu Josefa Lady kopeček s vesničkou a kostelíčkem. Do některých scén k zintimnění prostředí sjížděly perníkové konfigurace. Byla to přiznaná hravá komedie, trochu i divadlo na divadle, s vypracovanými postavami a komediálními situacemi.

V ostravském kontextu bývalých Prodaných nevěst (ale řekl bych i celorepublikových) byla inscenace pokusem o vykročení jiným směrem, což znamená, že vedle chvály zaznívaly i kritické výhrady. Po dvou letech tato Prodaná nevěsta otevírala zrekonstruované **Divadlo Zdeňka Nejedlého**. Pro prostornější jeviště druhého **divadla** vznikla nová výprava Vladimíra Šrámka. Světlá a vzdušná. Opět bez venkovských statků! Májky, stuhy, pouťové boudy, jednoduše vymezený hlavní hrací prostor. Krásné kostýmy Věry Fridrichové zůstaly. Inscenace se hrála do roku 1984. Dostala se během zájezdů **ostravské opery** i do ciziny – Západní Berlín, Polsko, Itálie a Španělsko. A já v ní vydržel až do roku 1981. Z role dítěte jsem se přehrál do muzikanta, prodávče perníku a výčepního. Tak jsem byl moc rád, že po 35 letech se mou první smetanovskou režii stala v roce 2004 Prodaná nevěsta v Národním divadle v Praze. Také bez venkovských statků, na dřevěné šikmě se rozehrála hravá "Sokolská Prodaná"

Mé další "herecká" smetanovská zkušenost byla v roce 1973 v Hubičce (režie Oskar Linhart), kde jsme účinkovali s mým mladším bratrem Ondřejem (naši alternací byli bratři Tomáš a Mirek Etlzerovi). Přinesli jsme v prvním jednání na scénu námluv kameninové korbely, které jsme rozdali přítomným svědkům a při jejich odchodu zase sebrali. Za středoškolských let přibyl ještě trubač a ozbrojenec v Daliborovi (režie Ilja Hylas) a nakonec jsem své herecké působení v operách Bedřicha Smetany na scéně **ostravské opery** završil titulní roli Branibora v opeře Braniboři v Čechách v roce 1980 (režie Rudolf Málek). Všechna tako setkání byla pro mne velmi důležitá, tyto opery jsem uměl téměř z paměti, nejlépe jsem pochopitelně ovládal místa, kdy jsem byl na scéně. A od té doby je mi Smetanova hudba a jeho operní svět velmi blízký.

V roce 1979 inscenoval můj otec v Ostravě Tajemství a já si tu operu a inscenaci velmi oblíbil, zamiloval. Chodil jsem často na její reprízy. Je to bezesporu dokonalý prokomponovaný operní tvar. A já jsem velmi rád, že jsem se jako režisér s Tajemstvím setkal v roce 2006 v Národním divadle. Inscenaci jsme tenkrát připravovali ve spolupráci se Smetanovou Litomyšlí. V Litomyšli probíhaly i závěrečné zkoušky a měla tam svou premiéru, kterou zaznamenala Česká televize. A šlo se tenkrát výborné obsazení – pěvecky, herecky i typově. A všichni jsme za nestandardních podmínek pracovali s chutí okouzlení krásou a mnohovrstevností Smetanovy předposlední dokončené opery. Tolik krásné hudby, zajímavých situací a charakterů postav!

Velmi jsem měl také rád tátovu ostravskou inscenaci Dvou vdov v roce 1984 ve scénografii Ladislava Vychodila. V její scénické podobě to bylo i jisté vykročení jiným směrem. Mimo Ostravu bylo velkým zážitkem představení Libuše v přírodní divadle na Trocnově, kterou otec inscenoval pohostinsky v roce 1981 s operním souborem Jihočeského divadla. Tam to byl opravdu mimořádný slavnostní večer, velké tablo, s Libušiným běloušem a živými obrazy. A když představení skončilo a diváci se při odchodu otočili, shlížela na ně na konci mírného svahu osvětlená socha Jana Žižky a v mysli neustále doznívalo sborové "Český národ neskoná!". Otec inscenoval celkem pět Smetanových oper, některé i víckrát. Ty, které jsem neměl možnost vidět, znám alespoň z fotografií. Dost se mi na nich líbila scénografie od Květoslava Bubeníka k inscenaci Tajemství v roce 1964 v Plzni.

V minulých dobách se cykly oper různých skladatelů uváděly častěji než dnes. V čem je náročné celý cyklus vyprodukovat? Smetanovský cyklus připravujeme od roku 2014! Tehdy jsme se při přípravě nové inscenace Čertovy stěny s tehdejšími hudebními řediteli naší opery Robertem Jindrou nadchli myšlenkou, že by bylo dobré postupně připravovat nové inscenace Smetanových oper tak, abychom ve Smetanově jubilejním roce 2024 měli na repertoáru všechny jeho dokončené opery a uvedli je v uceleném cyklu! V naplňování tohoto záměru jsme pokračovali i s jeho nástupcem na pozici hudebního ředitele opery **NDM**, dirigentem Jakubem Kleckerem. Celý cyklus dovršujeme se současným hudebním ředitelem opery Markem Šedivým (ve funkci je od sezóny 2020/21). Tři nejstarší inscenace – Čertova stěna Braniboři v Čechách a Tajemství se vracejí po přestávce na repertoár v obnovených premiérách s obměněným obsazením. Takže je to dlouhodobý plán, který se promítnul do dramaturgie opery celkem šesti různých sezón. A celou tuto, sedmou sezónu, jsme v souboru opery Smetanovskému cyklu podřídili téměř celou! Proběhly tři obnovené premiéry nejstarších titulů, které nebyly aktuálně na repertoáru. Společně s Janáčkovou filharmonií Ostrava produkujeme dvě výjimečná poloscénická provedení Libuše s dirigentem Robertem Jindrou za účasti Pražského filharmonického sboru. Pouze poslední premiéra této sezóny je věnována jinému českému jubilantovi. Po třiceti letech se do Ostravy vrátí Příhody lišky Bystroušky Leoše Janáčka v hudebním nastudování Marka Šedivého. Režie a choreografie se ujme významný izraelský choreograf Itzik Galili. Kromě zmíněného několikaletého dlouhodobého plánování, je to rovněž celá logistika projektu – obou cyklů, zejména zajištění a koordinace sólistického obsazení. A pochopitelně také propagace, prodeje, realizace doprovodných akcí. Vše je připraveno, a teď jen aby byli všichni zdraví a při síle a doprodala se zbývající místa v hledišti. Na některá představení ještě vstupenky jsou!

Jaký je přínos cyklického uvedení děl jednoho skladatele pro soubor a pro diváky?

Pro umělecký soubor opery je to bezesporu zajímavá a náročná zkušenost, věnovat velkou část sezóny operám jednoho skladatele. Výzva rozšířit si repertoár o někdy velmi zajímavé charaktery, rozvinout se v české pěvecké deklamaci. U Bedřicha Smetany je vzrušující, že každá jeho opera je úplně jiný svět. A pro diváky je to jedinečná možnost během 9 dnů poznat 8 dokončených oper Bedřicha Smetany, navíc v chronologickém pořádku (tu narušuje pouze Libuše, umístěná na závěr cyklu) Myslím, že je to velká výzva pro **operní** příznivce nejen z **Ostravy** a okolí. A doufám, že i pro operní nadšence, ale i profesionály z ciziny. Je to jedinečná možnost se s tímto pozoruhodným operním dílem takto seznámit. Pro zahraniční operní dramaturgy i výzva a inspirace! Tak za pár dnů uvidíme, kdo a jak této výzvy využije! Mnohé opery hned tak jinde neuvidí, což je škoda. A pokud by cyklus vedl k zvýšenému zájmu o zařazování dalších oper Bedřicha Smetany (nejen Prodané nevěsty) na repertoár operních divadel, považoval bych jednu podstatnou část naší "smetanovské mise" za úspěšnou.

Smetana napsal opery na námět z české historie, mytologie, z české vesnice, z malého českého městečka, z prostředí venkovské šlechty, jeho poslední opera nese podtitul "komicko-romantická". V čem jsou jednotlivé opery odlišné a co mají naopak společného (kromě geniální Smetanovy hudby)?

Operní dílo Bedřicha Smetany jako celek je pozoruhodný umělecko-estetický dramaturgický koncept. Každá jeho opera je naprosto jiná! A to se netýká jenom výběru prostředí, kde se příběh odehrává. V každé své opeře jako by skladatel zkoumal výrazové, dramaturgické a estetické možnosti, cesty, které se nabízejí pro moderní českou operu. Jako by tím sobě a svým současníkům a následovníkům "otevřel dveře" dramaturgických žánrových a estetických možností a výzev pro českou operu. Smetanův hudební jazyk vždy poznáme, i když za těch téměř 20 let, které uplynuly mezi zkomponováním jeho první opery až k poslední Čertově stěně, se pochopitelně dále vyvíjel. A samozřejmě vychází plně z žánrových i dramatických potřeb té které konkrétní opery. Navíc své tři poslední dokončené opery komponoval Smetana stížen naprostou hluchotou (od října roku 1874). Zároveň v poslední opeře Čertova stěna z roku 1882 nacházíme pozoruhodné harmonické postupy poukazující až k hudbě následujícího 20. století. Pozoruhodný je zde i dramatický narativ. Smetana v Braniborech v Čechách ukázal schopnost vytvořit silné dramatické sborové scény, prokomponované ansámby, z dramatické situace vycházející árie, ansámby a hlavně působivé, divadelně a hudebně mistrovské sborové scény. Skladatel zde ukázal silný cit pro jeviště a hudební drama. To vše nacházíme i v dílech následujících, ale vždy slouží v jiných souvislostech záměru tohoto či oho následujícího díla. Každá jeho opera otevírá okno do prostoru, kde je možné budovat nový operní koncept. Každý příběh je potřeba uchopit z jiného úhlu, u každého je potřeba pro jeho scénickou interpretaci použít jiný výkladový klíč.

Již ve své první opeře Smetana jednoznačně prokázal, že ovládá řemeslo operní kompozice a dokáže je naplnit originálním hudebním výrazem a zároveň silnou dramatickou působivostí. Vstoupil na "jeviště" aktuálního českého kulturního prostředí s

naprosto originální a zralou operní prvotinou. S jasným a sebevědomým uměleckým gestem, které nemá v dosavadní české operní tvorbě ani předchůdce ani konkurenta. Naopak se chce okamžitě měřit se současnou světovou operní tvorbou. A přitom být české! Námětem, hudebním jazykem, i poselstvím! A tak to jde dál!

Čím jsou Smetanovy opery blízké právě tobě a je Smetanovo operní dílo aktuální i pro diváka 21. století?

Kdybychom nepovažovali Smetanovo operní dílo za živé a aktuální, hodné zvážené pozornosti, nemělo by smysl takovýto cyklus realizovat. Jsme živým divadlem nikoliv muzeem. Aktuálnost a síla Smetanova pro mne spočívá jednoznačně v hudbě, její divadelní síle. A zejména v čisté, neokázalé, niterné citovosti, které jsou plné hlavně jeho poslední čtyři dokončené opery. Takovou hloubku až psychologického ponoru do lidských duší a citů nikde nenajdete. Jen nesmíte skončit pouze na povrchu zdánlivě jednoduchých, na první pohled až naivních příběhů. To je jenom slupka, pravý smysl leží uvnitř. Navíc ty opery mají v sobě jemný humor, hravost, neberou se vůbec vážně, a přitom hovoří o veskrze existenciálních věcech. O možnostech naplnění citu a osobních vztahů v limitech světa, ve kterém žijeme. Jsou to převážně opery s velkým, pravdivým, neokázalým, nepatetickým étosem. Jedinečné a fascinující! V roce 2006, při příležitosti 250. výročí Mozartova narození, byl kompletní cyklus jeho oper proveden v Salcburku a následně zdokumentován záznamy na DVD, podobně jako v roce 2012 bylo nahráno v Parmě na DVD všech 26 oper Giuseppa Verdiho k jeho 200. výročí narození v následujícím roce. Soudě podle inscenací, které jsem viděl, myslím, že by i cyklus **oper** Bedřicha Smetany v **Ostravě** byl hoden zaznamenání. Víím, jak je tato realizace organizačně i finančně náročná, přesto se musím zeptat, zda jste se o něco podobného alespoň pokusili?

Všechny premiéry i obnovené premiéry jsou zaznamenány našim video studiem, takže jsou v jisté kvalitě archivovány pro dokumentační a studijní účely. Pro natočení inscenací pro další komerční užití (DVD, televizní vysílání apod.) je potřeba zaplatit další nemalé finanční částky za užití výkonu tvůrcům a interpretům. A to je bezesporu velká položka. A tu nejsme schopni z vlastního rozpočtu uhradit – a to ani z poskytnuté účelové dotace Ministerstva kultury České republiky. Česká televize zájem neprojevila a navíc dnes, když se natáčí divadelní představení, předpokládá i toto veřejnoprávní médium od divadla výraznou finanční participaci. Za covidu jsme navázali skvělou spolupráci s TV Noe, která má celostátní dosah, navíc sídlí v Ostravě. Koprodukčně jsme v době covidové uzávěry zrealizovali bez diváků v hledišti skvělé živé přenosy dvou premiér Tosky Narozeninového galakonzertu Evy Urbanové, a předpremiéru Hubičky. Kvalita přenosů TV Noe je špičková, jak ve zvuku, tak v obraze. Určitě bychom se opět dokázali rychle a věcně dohodnout. Ale stále je zde problém peněz. A není v našich personálních silách a časových možnostech se pustit do tak rozsáhlého fundraisingu, bez záruky úspěchu. I tak je příprava a realizace celého cyklu nesmírně náročná, organizačně i finančně. A tady narážíme na limit našich personálních možností.

Operní soubory našich divadel čítaly před rokem 1990 okolo 15 – 20 sólistů. Nejinak tomu bylo i v **Ostravě**. Dnes má **ostravská opera** v angažmá sólistů šest. S nimi se určitě celý Smetanovský cyklus nepokryje, a proto spolupracujete s hosty. Dá se vyzorovat, že máte určitý okruh hostů, kteří se v Ostravě pravidelně objevují. V čem jsou kladné a záporné stránky tohoto trendu, který je ostatně celosvětový?

Současný stav nabídky kvalitních operních pěvců, kteří jsou ochotni přijmout stálé angažmá, být v něm plnohodnotným členem, kteří by hlavně v odpovídající kvalitě, kterou chceme našim divákům nabízet a nabízíme, je velice omezená. Cením si toho, že všech šest našich sólistů ve stálém angažmá žije v Ostravě a čtyři z nich jsou aktuálně kvalitně schopni interpretovat prvooborové role (Veronika Rovná, Anna Nitrová, Luciano Mastro, Martin Gurbal). Navíc v našem sboru najdeme i několik pěvců, kteří zvládají na vysoké úrovni střední a větší role, jako jsou například Václav Čížek či Roman Vlkovič. Všechny je, dle jejich možností, využíváme. Vždy (to znamená v každé naší připravované operní produkci) usilujeme o to, abychom každou připravovanou inscenaci obsadili v obou alternativách co nejlépe, pěvecky i představitelsky! A pak je to ze strany oslovených otázka jejich zájmu a koordinací jejich časových možností, ostatních závazků a povinností a našich požadavků. S mnoha našimi stálými hosty, českými i zahraničními, pracujeme kontinuálně a koncepčně. Oslovujeme i další pro nás nové sólisty z Česka i ze zahraničí. Ve vhodných rolích dáváme příležitost také nastupující generaci. Samozřejmě jsme museli při obnově u nejstarších inscenací Smetanovského cyklu přistoupit u některých rolí ke generační obměně. Ve smyslu budování nové generace (generací) smetanovských interpretů přinesl od roku 2014 Smetanovský cyklus a jeho příprava 122 debutů v 59 rolích a debutovalo v nich 73 operních sólistů. A u pultu osm dirigentů absolvovalo 18 titulových debutů. I v tom spatřujeme velký smysl realizace cyklu Smetanových oper!

Děkuji za rozhovor a připomínám, že první cyklus proběhne v Ostravě od 2. do 10. března a druhý pak od 4. do 12. května. Celému **ostravskému opernímu souboru** přeji, aby jeho dvojí cyklické provedení Smetanova operního odkazu našlo ohlas u našich i zahraničních diváků.

Jiří Nekvasil (zdroj **Národní divadlo Moravskoslezské**) Jiří Nekvasil (zdroj Hausopera)

Jiří Nekvasil, aranžovací zkoušky Braniboři v Čechách (zdroj **Národní divadlo moravskoslezské**)

Jiří Nekvasil (zdroj Kafrárna – talkshow Petra Kubaly, foto Jan Lipovský)

Jiří Nekvasil (zdroj **Národní divadlo Moravskoslezské**) Jiří Nekvasil (zdroj Hausopera)

Jiří Nekvasil, aranžovací zkoušky Braniboři v Čechách (zdroj **Národní divadlo moravskoslezské**)

Jiří Nekvasil (zdroj Kafrárna – talkshow Petra Kubaly, foto Jan Lipovský)

Jiří Nekvasil (zdroj **Národní divadlo Moravskoslezské**) Jiří Nekvasil (zdroj Hausopera)

Jiří Nekvasil, aranžovací zkoušky Braniboři v Čechách (zdroj **Národní divadlo moravskoslezské**)

Jiří Nekvasil (zdroj Kafrárna – talkshow Petra Kubaly, foto Jan Lipovský)

Jiří Nekvasil (zdroj **Národní divadlo Moravskoslezské**) Jiří Nekvasil (zdroj Hausopera)

Jiří Nekvasil, aranžovací zkoušky Braniboři v Čechách (zdroj **Národní divadlo moravskoslezské**)

Jiří Nekvasil (zdroj Kafrárna – talkshow Petra Kubaly, foto Jan Lipovský)

Jiří Nekvasil: Smetanova hudba a jeho operní svět je mi velmi blízký

[Zbyněk Brabec](#), 06.03.2024 10:00

Stalo se již letitou tradicí, že roky končící čtyřkou jsou v naší zemi označovány za Rok české hudby, protože v těchto letech si připomínáme životní jubilea mnoho našich skladatelů. V letošním roce 2024 navíc slavíme významné 200. výročí narození zakladatele české národní hudby Bedřicha Smetany (ale připomínáme si i 140 let od jeho úmrtí). Vždy, když slyším hudbu jeho současníků, si uvědomím, že přízvisko „zakladatel české národní hudby“ není frází, ale faktem, oslavujícím skladatelova génia. Jeho poměrně široká tvorba je dodnes živá. Připomeňme jen každoroční zahájení mezinárodního hudebního festivalu Pražské jaro skladatelovou *Mou vlastí*.

Témata: [Jiří Nekvasil Rok české hudby SEZ](#)

Jiří Nekvasil (zdroj Národní divadlo Moravskoslezské)

Že se zejména operní tvorba tohoto našeho génia z našich operních scén v posledních letech vytrácí, není Smetanovou vinou, ale velikou chybou operních šéfů a ředitelů divadel, že jeho tvorbu ignorují. Vždycky jsem byl proti tomu, aby se některá díla hrála jen proto, že skladatel má jakési jubileum. To dílo musí být samo o sobě životné. A to Smetanovy opery jsou. Navíc u něj najdeme obrovský tvůrčí oblouk, který se klene od jeho prvotiny *Braniboři v Čechách* po jeho poslední operu *Čertova stěna*. To, že se Smetana sám až do smrti vyvíjel, můžeme pozorovat např. na harmonii nebo postavení baletu v jeho operách a na mnoha dalších aspektech. Fragment nedokončené opery

Viola (podle Shakespearova *Večera tříkrálového*) ukazuje, že by se Smetana i nadále vyvíjel, kdyby mu smrt nevyrvala pero z ruky. Smetanova operní tvorba by měla být pevnou součástí repertoáru českých operních scén a je jen smutné, že některá divadla hrají Smetanovy opery jen občas (a nejčastěji *Prodanou nevěstu*) a některá téměř vůbec. To by ostatně bylo na samostatný článek.

Že Smetanovo operní dílo není mrtvé, si velice dobře uvědomuje ostravská opera, která jako první u nás ohlásila, že v roce 200. skladatelova výročí dvakrát (v měsících březnu a květnu 2024) provede kompletní Smetanovu operní tvorbu, což je jistě úkol gigantický, který mimo jiné vyžaduje dlouhodobé plánování a péči o již nastudované tituly, neboť celý cyklus se nevytvoří během jedné sezony a starší inscenace se musí přeobsazovat a doobsazovat a vůbec i jinak se musí dbát na to, aby jejich původní tvar zůstal zachován i po letech. Ostravská opera všechna Smetanova operní díla nastuduje sama, pouze *Libuše* bude provedena polokonzertně ve spolupráci s Janáčkovou filharmonií Ostrava a Pražským filharmonickým sborem. Inscenace *Prodané nevěsty* vznikla v koprodukcí se Slovinským národním divadlem Opery a Baletu v Lublani, kde se hrála od roku 2019 do roku 2023. Inscenace *Dalibora* vznikla v koprodukcí s plzeňskou operou. Ta po Ostravě také oznámila uvedení Smetanova cyklu, ovšem některé tituly (celkem 3) budou do Plzně dovezeny na jedno provedení právě z Ostravy. Ostatní naše operní scény mlčí – nebo maximálně nastudují jednu Smetanovu operu, což je, zejména v případě pražského Národního divadla, více než ostudné.

Za celým ostravským cyklem Smetanových oper stojí především jeho ředitel Jiří Nekvasil, s nímž jsme se sešli k rozhovoru o Smetanovi, jeho operách, jejich rezonanci s dnešní dobou i o celém ostravském cyklu.

Bedřich Smetana: *Prodaná nevěsta*, Národní divadlo moravskoslezské (foto Martin Popelář)

Jiří, pocházíš z divadelní rodiny, tvůj otec byl významným operním režisérem, který právě dlouhá léta působil v Ostravě (1955–1993) a patřil ke generaci, která Smetanu velice ctíla a uváděla. Vyrůstal jsi v ostravském divadle a jistě si vzpomeneš na svá první setkání se Smetanovými operami a asi by bylo i vhodné, abys zavzpomínal na některé otcovy režie těchto děl.

Bedřich Smetana a konkrétně *Prodaná nevěsta* stála na začátku mé profesionální divadelní dráhy. Bylo to v září roku 1969 (to mi bylo 7) a v ostravské opeře se připravovala nová inscenace *Prodané nevěsty*. Režii byl tentokrát pověřen můj otec. A já jsem v ní byl jedno z venkovských dětí. Navíc jsem já byl pověřen ve třetím dějství důležitým zvoláním: „*Spaste duši! Medvěd se utrh'!*“

Se začátkem sezóny 1969/1970 začala velká rekonstrukce Divadla Zdeňka Nejedlého (od roku 1990 Divadlo Antonína Dvořáka) a tak se všechny čtyři soubory musely vejít do Divadla Jiřího Myrona a hrálo se také více na zájezdech v kulturních domech okolních měst. Tehdejší Divadlo Jiřího Myrona (v podobě zničené požárem v roce 1976) disponovalo menším jevištěm, navíc bez zadního jeviště. Této skutečnosti se musela přizpůsobit, po dva roky trvající rekonstrukce, i podoba operních inscenací. Jako výtvarníci scény a kostýmu oslovil otec paní Věru Fridrichovou. Scénické řešení bylo v té době velmi novátorské, na jevišti nestála žádná venkovská náves (jako v inscenacích předcházejících a okolních) a jevištní prostor představoval pohled do velké pouťové boudy. Pouze na zadním prospektu byl namalován naivně ve stylu Josefa Lady kopeček s vesničkou a kostelíčkem. Do některých scén k zintimnění prostředí sjížděly perníkové konfigurace. Byla to přiznaná hravá komedie, trochu i divadlo na divadle, s vypracovanými postavami a komediálními situacemi.

V ostravském kontextu bývalých *Prodaných nevěst* (ale řekl bych i celorepublikových) byla inscenace pokusem o vykročení jiným směrem, což znamená, že vedle chvály zaznívaly i kritické výhrady. Po dvou letech tato *Prodaná nevěsta* otevírala zrekonstruované Divadlo Zdeňka Nejedlého. Pro prostornější jeviště druhého divadla vznikla nová výprava Vladimíra Šrámka. Světlá a vzdušná. Opět bez venkovských statků! Májky, stuhy, pouťové boudy, jednoduše vymezený hlavní hrací prostor. Krásné kostýmy Věry Fridrichové zůstaly. Inscenace se hrála do roku 1984. Dostala se během zájezdů ostravské opery i do ciziny – Západní Berlín, Polsko, Itálie a Španělsko. A já v ní vydržel až do roku 1981. Z role dítěte jsem se přebral do muzikanta, prodavače perníku a výčepního. Tak jsem byl moc rád, že po 35 letech se mou první smetanovskou režii stala v roce 2004 *Prodaná nevěsta* v Národním divadle v Praze. Také bez venkovských statků, na dřevěné šikmě se rozehrála hravá „*Sokolská Prodaná*“.

Mé další „herecká“ smetanovská zkušenost byla v roce 1973 v *Hubičce* (režie Oskar Linhart), kde jsme účinkovali s mým mladším bratrem Ondřejem (naší alternací byli bratři Tomáš a Mirek Etzlerovi). Přinesli jsme v prvním jednání na scénu námluv kameninové korbely, které jsme rozdali přítomným svědkům a při jejich odchodu zase sebrali. Za středoškolských let přibyl ještě trubač a ozbrojenec v *Daliborovi* (režie Ilja Hylas) a nakonec jsem své herecké působení v operách Bedřicha Smetany na scéně ostravské opery završil titulní roli Branibora v opeře *Braniboři v Čechách* v roce 1980 (režie Rudolf Málek). Všechna tako setkání byla pro mne velmi důležitá, tyto opery jsem uměl téměř z paměti, nejlépe jsem pochopitelně ovládal místa, kdy jsem byl na scéně. A od té doby je mi Smetanova hudba a jeho operní svět velmi blízký.

V roce 1979 inscenoval můj otec v Ostravě *Tajemství* a já si tu operu a inscenaci velmi oblíbil, zamiloval. Chodil jsem často na její reprízy. Je to bezesporu dokonalý

prokomponovaný operní tvar. A já jsem velmi rád, že jsem se jako režisér s *Tajemstvím* setkal v roce 2006 v Národním divadle. Inscenaci jsme tenkrát připravovali ve spolupráci se Smetanovou Litomyšlí. V Litomyšli probíhaly i závěrečné zkoušky a měla tam svou premiéru, kterou zaznamenala Česká televize. A sešlo se tenkrát výborné obsazení – pěvečky, herečky i typově. A všichni jsme za nestandardních podmínek pracovali s chutí okouzlení krásou a mnohvrstevností Smetanovy předposlední dokončené opery. Tolik krásné hudby, zajímavých situací a charakterů postav!

Velmi jsem měl také rád tátovu ostravskou inscenaci *Dvou vdov* v roce 1984 ve scénografii Ladislava Vychodila. V její scénické podobě to bylo i jisté vykročení jiným směrem. Mimo Ostravu bylo velkým zážitkem představení *Libuše* v přírodní divadle na Trocnově, kterou otec inscenoval pohostinsky v roce 1981 s operním souborem Jihočeského divadla. Tam to byl opravdu mimořádný slavnostní večer, velké tablo, s Libušiným běloušem a živými obrazy. A když představení skončilo a diváci se při odchodu otočili, shlížela na ně na konci mírného svahu osvětlená socha Jana Žižky a v mysli neustále doznívalo sborové „*Český národ neskoná!*“. Otec inscenoval celkem pět Smetanových oper, některé i víckrát. Ty, které jsem neměl možnost vidět, znám alespoň z fotografií. Dost se mi na nich líbila scénografie od Květoslava Bubeníka k inscenaci *Tajemství* v roce 1964 v Plzni.

Bedřich Smetana: *Dvě vdovy*, Národní divadlo moravskoslezské (foto Martin Popelář)

V minulých dobách se cykly oper různých skladatelů uváděly častěji než dnes. V čem je náročné celý cyklus vyprodukovat?

Smetanovský cyklus připravujeme od roku 2014! Tehdy jsme se při přípravě nové inscenace *Čertovy stěny* s tehdejším hudebním ředitelem naší opery Robertem Jindrou nadchli myšlenkou, že by bylo dobré postupně připravovat nové inscenace Smetanových oper tak, abychom ve Smetanově jubilejním roce 2024 měli na repertoáru všechny jeho dokončené opery a uvedli je v uceleném cyklu! V naplňování tohoto záměru jsme pokračovali i s jeho

nástupcem na pozici hudebního ředitele opery NDM, dirigentem Jakubem Kleckerem. Celý cyklus dovršujeme se současným hudební ředitelem opery Markem Šedivým (ve funkci je od sezóny 2020/21). Tři nejstarší inscenace – *Čertova stěna*, *Braniboři v Čechách* a *Tajemství* se vracejí po přestávce na repertoár v obnovených premiérách s obměněným obsazením. Takže je to dlouhodobý plán, který se promítnul do dramaturgie opery celkem šesti různých sezón. A celou tuto, sedmou sezónu, jsme v souboru opery Smetanovskému cyklu podřídili téměř celou! Proběhly tři obnovené premiéry nejstarších titulů, které nebyly aktuálně na repertoáru. Společně s Janáčkovou filharmonií Ostrava produkujeme dvě výjimečná poloscénická provedení *Libuše* s dirigentem Robertem Jindrou za účasti Pražského filharmonického sboru. Pouze poslední premiéra této sezóny je věnována jinému českému jubilantovi. Po třiceti letech se do Ostravy vrátí *Příhody lišky Bystroušky* Leoše Janáčka v hudebním nastudování Marka Šedivého. Režie a choreografie se ujme významný izraelský choreograf Itzik Galili. Kromě zmíněného několikaletého dlouhodobého plánování, je to rovněž celá logistika projektu – obou cyklů, zejména zajištění a koordinace sólistického obsazení. A pochopitelně také propagace, prodeje, realizace doprovodných akcí. Vše je připraveno, a teď jen aby byli všichni zdraví a při síle a doprodala se zbývající místa v hledišti. Na některá představení ještě vstupenky jsou!

Jaký je přínos cyklického uvedení děl jednoho skladatele pro soubor a pro diváky?

Pro umělecký soubor opery je to bezesporu zajímavá a náročná zkušenost, věnovat velkou část sezóny operám jedno skladatele. Výzva rozšířit si repertoár o někdy velmi zajímavé charaktery, rozvinout se v české pěvecké deklamaci. U Bedřicha Smetany je vzrušující, že každá jeho opera je úplně jiný svět. A pro diváky je to jedinečná možnost během 9 dnů poznat 8 dokončených oper Bedřicha Smetany, navíc v chronologickém pořádku (tu narušuje pouze *Libuše*, umístěná na závěr cyklu) Myslím, že je to velká výzva pro operní příznivce nejen z Ostravy a okolí. A doufám, že i pro operní nadšence, ale i profesionály s ciziny. Je to jedinečná možnost se s tímto pozoruhodným operním dílem takto seznámit. Pro zahraniční operní dramaturgy i výzva a inspirace! Tak za pár dnů uvidíme, kdo a jak této výzvy využije! Mnohé opery hned tak jinde neuvidí, což je škoda. A pokud by cyklus vedl k zvýšenému zájmu o zařazování dalších oper Bedřicha Smetany (nejen *Prodané nevěsty*) na repertoár operních divadel, považoval bych jednu podstatnou část naší „smetanovské mise“ za úspěšnou.

Zahájení cyklu Smetanových oper, Národní divadlo moravskoslezské (foto Adolf Horsinka)

Smetana napsal opery na námět z české historie, mytologie, z české vesnice, z malého českého městečka, z prostředí venkovské šlechty, jeho poslední opera nese podtitul „komicko-romantická“. V čem jsou jednotlivé opery odlišné a co mají naopak společného (kromě geniální Smetanovy hudby)?

Operní dílo Bedřicha Smetany jako celek je pozoruhodný umělecko-estetický dramaturgický koncept. Každá jeho opera je naprosto jiná! A to se netýká jenom výběru prostředí, kde se příběh odehrává. V každé své opeře jako by skladatel zkoumal výrazové, dramaturgické a estetické možnosti, cesty, které se nabízejí pro moderní českou operu. Jako by tím sobě a svým současníkům a následovníkům „otevřel dveře“ dramaturgických žánrových a estetických možností a výzev pro českou operu. Smetanův hudební jazyk vždy poznáme, i když za těch téměř 20 let, které uplynuly mezi zkomponováním jeho první opery až k poslední *Čertově stěně*, se pochopitelně dále vyvíjel. A samozřejmě vychází plně z žánrových i dramatických potřeb té které konkrétní opery. Navíc své tři poslední dokončené opery komponoval Smetana stížen naprostou hluchotou (od října roku 1874). Zároveň v poslední opeře *Čertova stěna* z roku 1882 nacházíme pozoruhodné harmonické postupy poukazující až k hudbě následujícího 20. století. Pozoruhodný je zde i dramatický narativ. Smetana v *Braniborech v Čechách* ukázal schopnost vytvořit silné dramatické sborové scény, prokomponované ansámby, z dramatické situace vycházející árie, ansámby a hlavně působivé, divadelně a hudebně mistrovské sborové scény. Skladatel zde ukázal silný cit pro jeviště a hudební drama. To vše nacházíme i v dílech následujících, ale vždy slouží v jiných souvislostech záměru tohoto či oho následujícího díla. Každá jeho opera otevírá okno do prostoru, kde je možné budovat nový operní koncept. Každý příběh je potřeba uchopit z jiného úhlu, u každého je potřeba pro jeho scénickou interpretaci použít jiný výkladový klíč.

Již ve své první opeře Smetana jednoznačně prokázal, že ovládá řemeslo operní kompozice a dokáže je naplnit originálním hudebním výrazem a zároveň silnou dramatickou působivostí.

Vstoupil na „jeviště“ aktuálního českého kulturního prostředí s naprosto originální a zralou operní prvotinou. S jasným a sebevědomým uměleckým gestem, které nemá v dosavadní české operní tvorbě ani předchůdce ani konkurenta. Naopak se chce okamžitě měřit se současnou světovou operní tvorbou. A přitom být české! Námětem, hudebním jazykem, i poselstvím! A tak to jde dál!

Bedřich Smetana: Braniboři v Čechách, Národní divadlo moravskoslezské (foto Martin Popelář)

Čím jsou Smetanovy opery blízké právě tobě a je Smetanovo operní dílo aktuální i pro diváka 21. století?

Kdybychom nepovažovali Smetanovo operní dílo za živé a aktuální, hodné zvážené pozornosti, nemělo by smysl takovýto cyklus realizovat. Jsme živým divadlem nikoliv muzeem. Aktuálnost a síla Smetanova pro mne spočívá jednoznačně v hudbě, její divadelní síle. A zejména v čisté, neokázalé, niterné citovosti, které jsou plné hlavně jeho poslední čtyři dokončené opery. Takovou hloubku až psychologického ponoru do lidských duší a citů nikde nenajdete. Jen nesmíte skončit pouze na povrchu zdánlivě jednoduchých, na první pohled až naivních příběhů. To je jenom slupka, pravý smysl leží uvnitř. Navíc ty opery mají v sobě jemný humor, hravost, neberou se vůbec vážně, a přitom hovoří o veskrze existenciálních věcech. O možnostech naplnění citu a osobních vztahů v limitech světa, ve kterém žijeme. Jsou to převážně opery s velkým, pravdivým, neokázalým, nepatetickým étosem. Jedinečné a fascinující!

V roce 2006, při příležitosti 250. výročí Mozartova narození, byl kompletní cyklus jeho oper proveden v Salcburku a následně zdokumentován záznamy na DVD, podobně jako v roce 2012 bylo nahráno v Parmě na DVD všech 26 oper Giuseppe Verdiho k jeho 200. výročí narození v následujícím roce. Soudě podle inscenací, které jsem viděl, myslím, že by i cyklus oper Bedřicha Smetany v Ostravě byl hoden zaznamenání. Víím, jak je tato

realizace organizačně i finančně náročná, přesto se musím zeptat, zda jste se o něco podobného alespoň pokusili?

Všechny premiéry i obnovené premiéry jsou zaznamenány našim video studiem, takže jsou v jisté kvalitě archivovány pro dokumentační a studijní účely. Pro natočení inscenací pro další komerční užití (DVD, televizní vysílání apod.) je potřeba zaplatit další nemalé finanční částky za užití výkonu tvůrcům a interpretům. A to je bezesporu velká položka. A tu nejsme schopni z vlastního rozpočtu uhradit – a to ani z poskytnuté účelové dotace Ministerstva kultury České republiky. Česká televize zájem neprojevila a navíc dnes, když se natáčí divadelní představení, předpokládá i toto veřejnoprávní médium od divadla výraznou finanční participaci. Za kovidu jsme navázali skvělou spolupráci s TV Noe, která má celostátní dosah, navíc sídlí v Ostravě. Koprodukčně jsme v době kovidové uzávěry zrealizovali bez diváků v hledišti skvělé živé přenosy dvou premiér *Tosky*, *Narozeninového galakonzertu Evy Urbanové*, a předpremiéru *Hubičky*. Kvalita přenosů TV Noe je špičková, jak ve zvuku, tak v obraze. Určitě bychom se opět dokázali rychle a věcně dohodnout. Ale stále je zde problém peněz. A není v našich personálních silách a časových možnostech se pustit do tak rozsáhlého fundraisingu, bez záruky úspěchu. I tak je příprava a realizace celého cyklu nesmírně náročná, organizačně i finančně. A tady narážíme na limit našich personálních možností.

Bedřich Smetana: *Hubička*, Národní divadlo moravskoslezské (foto Martin Popelář)

Operní soubory našich divadel čítaly před rokem 1990 okolo 15 – 20 sólistů. Nejinak tomu bylo i v Ostravě. Dnes má ostravská opera v angažmá sólistů šest. S nimi se určitě celý Smetanovský cyklus nepokryje, a proto spolupracujete s hosty. Dá se vypořádat, že máte určitý okruh hostů, kteří se v Ostravě pravidelně objevují. V čem jsou kladné a záporné stránky tohoto trendu, který je ostatně celosvětový?

Současný stav nabídky kvalitních operních pěvců, kteří jsou ochotni přijmout stálé angažmá, být v něm plnohodnotným členem, kteří by hlavně v odpovídající kvalitě, kterou chceme

našim divákům nabízet a nabízíme, je velice omezená. Cením si toho, že všech šest našich sólistů ve stálém angažmá žije v Ostravě a čtyři z nich jsou aktuálně kvalitně schopni interpretovat prvooborové role (Veronika Rovná, Anna Nitrová, Luciano Mastro, Martin Gurbal). Navíc v našem sboru najdeme i několik pěvců, kteří zvládají na vysoké úrovni střední a větší role, jako jsou například Václav Čížek či Roman Vlkovič. Všechny je, dle jejich možností, využíváme.

Vždy (to znamená v každé naší připravované operní produkci) usilujeme o to, abychom každou připravovanou inscenaci obsadili v obou alternacích co nejlépe, pěvecky i představitelsky! A pak je to ze strany oslovených otázka jejich zájmu a koordinací jejich časových možností, ostatních závazků a povinností a našich požadavků. S mnoha našimi stálými hosty, českými i zahraničními, pracujeme kontinuálně a koncepčně. Oslovujeme i další pro nás nové sólisty z Česka i ze zahraničí. Ve vhodných rolích dáváme příležitost také nastupující generaci. Samozřejmě jsme museli při obnově u nejstarších inscenací Smetanovského cyklu přistoupit u některých rolí ke generační obměně. Ve smyslu budování nové generace (generací) smetanovských interpretů přinesl od roku 2014 Smetanovský cyklus a jeho příprava 122 debutů v 59 rolích a debutovalo v nich 73 operních sólistů. A u pultu osm dirigentů absolvovalo 18 titulových debutů. I v tom spatřujeme velký smysl realizace cyklu Smetanových oper!

Děkuji za rozhovor a připomínám, že první cyklus proběhne v Ostravě od 2. do 10. března a druhý pak od 4. do 12. května. Celému ostravskému opernímu souboru přeji, aby jeho dvojí cyklické provedení Smetanova operního odkazu našlo ohlas u našich i zahraničních diváků.